

VÖRÖS KATALIN

A duális szakképzés múltja Magyarországon¹ Jegyzet az átalakuló szakképzéshez

MŰHELY

Az elmúlt években a különböző híradásokban folyamatosan arról hallhattunk, hogy átalakul a magyar szakképzési rendszer. A változtatásokhoz a mintát a német duális szakképzés jelenti, mely lehetőséget biztosít egy gyakorlatiasabb, és a piaci igényeket jobban figyelembe vevő struktúra kiépüléséhez. Egy rendszer „megújítása”, „modernizációja” mindig alkalmat kínál, hogy a múltba tekintsünk, értelmezzük, mihez képest történik a változás, valamint rávilágítsunk arra a közhelyszerű tényre, hogy nincs új a Nap alatt. A történelem során számos momentum akarva-akaratlanul visszatér, felelevenítődik a reformerek által.

A dualizmus kori magyar szakképzés nemcsak az intézményes, modern szakoktatás kezdetét jelentette, hanem számos elemében egyértelműen párhuzamba állítható a mai folyamatokkal, így például a német duális szakképzés átvételére tett kísérlettel is. Joggal merül fel a kérdés: milyen eredménye volt egykor ennek az újításnak?

A szakképzés évszázadokon keresztül egyet jelentett a céhek keretei között megvalósuló iparos és kereskedő tanoncok oktatásával.² A 18-19. század során lezajlott ipari forradalmak hatására a céhes termelési forma elavulttá vált. A létrejövő gépesített gyárak és üzemek már egészen más tu-

dást és munkamorált követeltek meg alkalmazottaiktól, ennek megfelelően az oktatásnak is követnie kellett a kor igényeit. Európa fejlett régióiban ez a folyamat jóval hamarabb ment végbe, mint Magyarországon. Nálunk az igazán jelentős változások az 1867-es kiegyezést követően történtek, miként *Katus László* történész is megfogalmazza: „a dualizmus kora a gyors gazdasági növekedés, kulturális fejlődés és polgárosodás kiemelkedő időszaka.” (*Katus*, 2009. 13. o.). Ekkor szerveződött meg a modern oktatási rendszer, melynek alapját a kötelező népiskolai oktatás bevezetése jelentette. Az iskolahálózat kiépülése termé-

¹ A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program című kiemelt projekt keretei között valósult meg.

² A céhszerű képzés egészen a 19. század végéig háromlépcsős rendszerben folyt: a jelöltnek jelentkeznie kellett a kiválasztott céhnél, hogy az adott mesterséget el kívánja sajátítani. A céhtestület nyilvántartásba vette, majd következhetett egy (többnyire) három éves tanoncidőszak. Ezt követően vándorkönyvet kapott, és a céh által megszabott településeken kellett gyakorolnia jövődi szakmáját. A vándorévek leteltével visszatért mesteréhez, ahol elkészítette remekét, amit a céhtestület által kijelölt „mívlátómesterek” bíráltak el. Ha az elkészült munkát megfelelőnek találták, és az ifjú tanulóévei alatt végig szorgalmasnak és erkölcsösnek bizonyult, felszabadították és mesterré nyilvánították (*Erdődy*, 1999).

szetesen nem minden szintéren zajlott le egyforma intenzitással, a középfokú szakoktatásban az első jelentősebb iskolaalapítási hullám csak az 1890-es évekre tehető (Jáki, 1989).

MINTÁK ÉS MODELLEK

A periféria országai, érzékelve elmaradottságukat, mindig is törekedtek arra, hogy hátrányukat ledolgozzák a fejlettebb régiókkal szemben. Törekvéseik a gazdaság modernizációjában és az oktatási reformokban egyaránt testet öltenek. A változásokhoz szükséges eszközöket, mintákat, bevált modelleket nyilvánvalóan a fejlettebb országok szolgáltatták és szolgáltatják számukra. Ahhoz, hogy ezek a modellek jól működjenek, elengedhetetlen, hogy a helyi viszonyokra adaptálják őket, figyelembe vegyék az adott ország, régió sajátosságait. A változások szükségszerűségét érzékelve, már az 1870-es évek elején megkezdődött a megfelelő minták felkutatása a megújítani kívánt magyar szakképzés számára. Számos külföldi tanulmányutat szerveztek, amelyek során a szakemberek Európa fejlett területeinek iparát és oktatását tanulmányozták, nem titkoltan azzal a céllal, hogy megtalálják azokat a mintákat, amelyek a magyar viszonyokra leginkább átültethetőek lesznek. Az első külföldre küldött szakemberek között találjuk Szakkay Józsefet, a kassai ipariskola meg-

alapítóját és a szegedi iskolaalapító Horváth Ignácot is.³ Az ő példájuk is jól mutatja ezeknek az utaknak a gyakorlati jelentőségét.

A történelmi hagyományoknak, a gazdasági és kulturális kapcsolatoknak és a földrajzi közelségnek is köszönhetően első sorban a német, illetve az osztrák szakképzési rendszer jelentette a közvetlen modellt a modern magyar szakoktatás számára. Ha megvizsgáljuk a legkorábban létrejött szakiskolák épületeit (Kassa, Marosvásárhely, Kolozsvár, Arad, Zalatna stb.), akkor szembeötlő lehet számunkra, hogy a műhelyeket többnyire magától az épület fő szárnyától élesen elválasztva, sok esetben utólag alakították ki⁴ (Szerényi, 1897). Ez az építészeti megoldás is tükrözi az osztrák és német területekre jellemző duális szakképzési rendszerhez köthető felfogást, melyet a hazai alapítók is meg kívántak honosítani.⁵ Ennek a képzésnek a sajátossága, hogy az iskola kereteiben a tanulók csak elméleti oktatásban (általános elméleti tantárgyak, mint például a számtan és mértan, valamint szakmai tantárgyak, mint leírógéptan vagy a számvitel) részesülnek. A gyakorlati képzést nagyobb gyárakhoz, üzemekhez, nevesebb mesterekhez szervezik ki, tehát az iskolának nem szükséges műhelyeket kialakítania. Ez a paradigma azonban nem volt hosszú életű hazánkban, hiszen csak 1896-ig tekinthető általánosnak. A szakképzést több oldalról is kritika illette, ezért a szakoktatásért felelős magyar politikusok és szakemberek újabb és újabb

³ Szakkay József angol, német, francia és belga területeken tett látogatásának tapasztalatait *Az iparoktatás Nyugat-Európában* című tanulmányában foglalta össze (Antal, 1996, 17-18. o.). Horváth Ignác is elkészítette a maga úti beszámolóját *Az iparos oktatás Bajorországban, tekintettel a hazai viszonyokra* címmel, mely 1874-ben látott napvilágot. Mindkettő érzékletesen mutatja be a korabeli véleményeket a hazai és a külföldi iparoktatási viszonyokról (Víg, 1932).

⁴ Az egyes iskolák alaprajzait közli: Szerényi József (1897): *Iparoktatás Magyarországon*, Pesti Nyomda, Budapest.

⁵ Fontos azonban látnunk, hogy Németország sem volt egységes ebben az időben, a különböző tagállamok ipari fejlettségüktől függően eltérő módon szervezték meg szakképzésüket, így olyan német szakiskolákkal is találkozhatunk, amelyek a gyakorlati képzést az iskola falain belül oldották meg. A duális képzési rendszer és a német szakoktatás között egyenlőségjelet tenni ekkor még nem lehet, inkább csak azt mondhatjuk, ez volt a jellemzőbb képzési forma a német területeken.

Győr, Fa- és Fémipari Szakiskola, 1903

reformokkal igyekeztek egy egységes, a kor igényeinek és a hazai viszonyoknak megfelelő rendszert kiépíteni. A Millennium évében, a kormányzat központosító törekvéseinek részeként, az eddig többnyire a helyi közösségek által fenntartott iskolákat államosították. Egységes működési és szervezeti szabályzatot bocsátottak ki, amely már az iskola feladatának tekinti a műhelyoktatás lebonyolítását is. Mi indokolhatta ezt a lépést? *Szterényi József* iparoktatási főigazgatóként úgy vélekedett, hogy a műhelyoktatás iskolán kívüli megszervezése csak az iparilag fejlett országokban lehetséges, de Magyarország esetében erről nem beszélhetünk.⁶ A kisiparosok és kisebb üzemek a legtöbb esetben nem rendelkeztek olyan fejlett gépparkkal, illetve megfelelő szakismerettel, hogy a leendő szakmunkásokat kielégítően kiképezzék. Az ország, minden iparban történt fejlesztéssel együtt, alapvetően agrárország volt, és maradt is a kor-

szakban (*Katus*, 2009, *Kövér*, 1982).

Az 1896-os átalakítást megelőzően a különböző szakiskolákban és gyakorlati helyeken rendkívül eltérő színvonalon folyt az oktatás, a végzett diákok tudásának munkapiaci értéke közel sem volt egységesnek mondható, ezt a piaci szereplők gyakran kritizálták. A központilag meghatározott új tanterv és az iskola falain belül megvalósuló gyakorlati képzés erre a problémára igyekezett válaszolni.

A szakiskolai képzést, a hazai sajátosságokat figyelembe véve, elsősorban francia és belga területeken bevett gyakorlat szerint szervezték át (az elméleti és a gyakorlati órák aránya, valamint a képzési idő változása is ezt igazolja).⁷ A gyakorlati oktatásért az iskola lett a felelős. A képzés minősége kevésbé volt kitéve a helyi viszonyoknak, mint 1896 előtt. Ebben a korban szakiskolát ugyanis kétféle céllal hoztak létre: (1.) adott terület vagy régió gazdasá-

⁶ Győri Hírlap, 1899. december 28., 1. o.

⁷ Az átszervezést követően a képzési idő 3 évről 4 évre emelkedett. A szakiskolai képzésben megjelent a műhelygyakorlat, amely az összes tanóra kb. 60%-át tette ki, akárcsak a francia vagy a belga hasonló intézményekben. A heti óraszám átlagosan 45-50 óra volt ebben az időben (*Az iparoktatás Magyarországon és külföldön* 1904).

gát és iparát kívánták az alapítással felfel-
díteni, vagy (2.) a már meglévő ipar szak-
emberigényének kielégítésére és a gazdaság
további ösztönzésére. A második esetben –
Szerényi érvelése értelmében – ugyan
fennmaradhatott volna a középfokú szak-
képző intézményeknél a duális képzési mo-
dell, de a kormányzat egységesítő, normali-
záló törekvéseihez ez a „sokféleség” már
nem illeszkedett.

A helybeli ipari körök hatása az adott
iskola életére a képzési rend átszervezését
követően sem szűnt meg. Az iskola felü-
gyelő bizottságának továbbra is aktív tagjai
voltak a város kereskedelmi és iparkamará-
jának küldöttei, és jelentősebb gyárigazga-
tói, illetve nevesebb mesterei. Az iskolai
gyakorlati oktatáshoz is aktívan hozzájá-
rultak, hiszen nemcsak a szükséges tanesz-
közöket gyarapították előszeretettel, ha-
nem rendszeresen szerveztek üzem- és
gyárlátogatásokat a diákoknak. A helyi
piaci szereplők szerepvállalása az új intéz-
mények létesítésénél is tettenérhető.

ÚJABB REFORMOK

A századfordulót követően a hazai szakképzés
modernizációját érintő viták visszatérő kérdé-
se maradt a gyakorlati oktatás: a műhelygya-
korlati óraszámok növelése, illetve lehetőség
szerint a gyárosok, az iparosok intenzívebb
bevonása a képzésbe. A szakiskolában végzet-
teket ugyanis gyakran érte a vád, hogy hiába

szereztek nagy mennyiségű elméleti tudást,
de a gyakorlati ismereteik meglehetősen
hiányosak. Az 1904-1905-ös magyar szakok-
tatási reform alapvetően a gyakorlati óraszá-
mok növelését célozta az ipari szakiskolákban
és felső ipariskolákban.⁸ A miniszteri jelentés,
mely erről napvilágot látott 1904-ben,
különösen fontosnak látta, és több száz ol-
dalon keresztül részletezte, hogy a reformot
követően a magyar szakoktatáson belüli
gyakorlati képzés aránya messzemenően
túlszárnyalja a többi európai országot.
A szövegben konnotatív módon jelen van,
hogy a gyakorlati képzés a modern szak-
képzés egyik legfőbb ismérve; arányának
nagy mértékű megnövelésével pedig a magyar
szakképzés egyike lehet a legjobbaknak
Európában.⁹ A gyakorlati óraszámok növe-
kedésével azonban a középfokú iparoktatás
bizonyos tekintetben még jobban „szakutcsás
képzéssé” vált. Az általános elméleti órák hiá-
nyában ugyanis az itt végzett diákoknak nem
nyílt lehetőségük magasabb (műszaki) tanul-
mányok folytatására, ezzel a társadalmi mobi-
litás lehetőségét egy adott szinten lezárta.¹⁰
A szakoktatással kapcsolatban mind a mai
napig az egyik releváns kérdés, hogy milyen
továbbtanulási lehetőségei vannak a végzet-
teknek. Jóllehet a kérdés 150 év után nem fel-
tétlenül az, hogy van-e lehetőség a továbbta-
nulásra, hanem a nagymértékű továbbtanulási
arányt figyelembe véve, valójában mekkora a
megtérülési rátája ennek a költséges képzési-
pusnak az adott társadalom számára.¹¹

Az egyes nagyobb gyárak és vállalatok
esetében a századfordulót követően is elő-

⁸ Nevükkel ellentétben a felső ipariskolák is a szakképzés középfokú intézményei közé sorolhatók a korszakban
(*Felkai-Zibolen*, 1993).

⁹ Az óraszámok és képzésformák változásáról lásd bővebben: *Az iparoktatás*, 1904.

¹⁰ A középfokú iparoktatási intézményekben, így az ipari szakiskolákban és a felső ipariskolákban sem lehetett a
tanulmányok végeztével érettségi vizsgát tenni. Az elméleti óraszámok csökkenésével a diákoknak az a lehetősége is
beszűkült, hogy valamely más intézményben külön érettségi vizsgát tessenek, s ezzel megszerezzék a továbbtanulás
lehetőségét.

¹¹ (A tanulmányaikat főiskolán vagy egyetemen folytató fiatalok esetében a szakképzés során megszerzett tudás nem,
vagy csak jóval később jelenik meg a munkapiaccon.) Erről lásd bővebben: *Polónyi*, 2002; *Györgyi*, 2011.

fordult Magyarországon, hogy saját fenntartású tanonciskoláik révén maguk oldották meg a számukra szükséges munkaerő képzését (pl.: MÁV, Ganz-Danubius gépgyár, Tatai bányaművek) (Víg, 1932).

De olyan jelentős gyárral is találkozunk, mint a győri *Vagon- és Gépgyár*, amely nem kívánt maga gondoskodni a szakképzésről, hanem a várostól várta el, hogy megfelelő szakképző intézményt létesítsen (amit viszont jelentős összeggel támogatott).¹²

Míg az egyes vállalatok által finanszírozott szakiskolák az adott gyár speciális képzési igényeit voltak hivatva kiszolgálni, addig az állami iskoláknak egy szélesebb körben felhasználható, általánosabb szaktudást kellett biztosítaniuk, hiszen többféle igényt kívántak kielégíteni.

Láthatjuk tehát, hogy rendkívül sokszínű és összetett kérdés a szakképzés, a térben és időben eltérő igényekre eltérő válaszok születtek már a Monarchia korában is. Még sokszínűbbé válna a korrajzunk, ha nemcsak az állam és a munkaadók oldaláról, hanem pedagógiai szempontokból is megvizsgálnánk, hogy mik lehettek az előnyei és hátrányai az egyik, illetve másik képzési modellnek, valamint milyen következményeknek kellett megfelelniük ténylegesen a leendő szakmunkásoknak.

ÚJABB PÁRHUZAMOK...

A mai és a 19. század során létrejött szakoktatási rendszer törekvései között a duális szakképzés átvételére tett kísérleten túl egyéb párhuzamokat is felfedezhetünk. Így például a központi irányítást segítő, elsősorban tanácsadói funkciókat ellátó *Országos Ipari és Kereskedelmi Oktatási Tanács*

és a mai megfelelője, a *Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Tanács* között, vagy a kereskedelmi és iparkamarák fokozott bevonását az adott kérdés kapcsán. A dualizmus idejében, és úgy tűnik, a jelenlegi narratívában is, alapvetően gazdasági kérdésként tekintettek a szakoktatásra, és ennek megfelelően a *Kereskedelemügyi Minisztérium*, illetve ma a *Nemzetgazdasági Minisztérium* hatáskörébe rendelték a szakiskolákat.

Ezek részletesebb bemutatására itt most nem vállalkozunk, csupán az újabb vizsgáldások szempontjait kívánjuk felvillantani, és jelezni, hogy a magyar szakoktatás története számos momentumában még feltárára vár, hiszen ennek a kérdésnek a tárgyalásával eddig a neveléstörténet tudománya nagyrészt adós maradt. Az újabb eredmények révén talán jobban megérthetjük majd a múltunkat, illetve ezen keresztül a jelen eseményeit is. *Kéri Katalin* gondolatait idézve: „A történelem egyszere valóság és diszciplína, nem pusztán a múlt ismeretét jelenti, hanem múlt és jelen kapcsolatainak feltárását is.” (*Kéri*, 1997)

A kérdés tehát az is lehetne, hogy a jelen szakemberei mennyire vannak tudatában a párhuzamoknak a két rendszer között; pontosan miként is viszonyulnak a dualizmus korszakához: hogyan ítélik meg annak értékeit és árnyoldalait.

A 19. század végi magyar gazdasági viszonyok között a modern szaktudás közvetítésére életre hívott szakiskolák esetében a duális szakképzési modell nem volt kellően eredményes. A differenciált alkalmazását nem tekintették lehetséges megoldásnak. A korabeli szakemberek, szakpolitikusok egy másik utat választottak, amely képzési rendszer ugyancsak számos buktatót rejtett magában, de az adott viszonyok között jóval megfelelőbbnek bizonyult. Kérdésként

¹² Erről lásd bővebben: *Vörös*, 2011.

merülhet fel jelen sorok olvasóiban, hogy ma a svájci és német gazdasági körülmények között jól működő duális szakképzési

rendszer hogyan lehet valóban sikeres a 21. század Magyarországon.

IRODALOM

- Antal Ákos (1996): *A Kassai Ipariskola története*. OPKM, Budapest.
- Az iparoktatás Magyarországon és külföldön (1904). Kereskedelemügyi M. Kir. Miniszter, Budapest.
- Erdődy Gyula (1999): A baranyai iparoktatás történetéből. In: Szirtes Gábor – Vargha Dezső (szerk.): *Angstertől Zsolnayig. Ipartörténeti tanulmányok*. Pro Pannónia, Pécs. 151-168.
- Felkai László – Zibolen Endre (1993): *A magyar nevelés története II. Felsőoktatási Koordinációs Iroda, Budapest.*
- Györgyi Zoltán (2011): A triális szakképzés felé? *EDUCATIO*, 2011. 3. sz. 331-341.
- Jáki László (1989): *Korszerűsítési törekvések a századforduló iskolaépítésében*. OPKM, Budapest.
- Katus László (2009): *A modern Magyarország születése, Magyarország története 1711–1914*. Pécsi Történelemtudományért Kulturális Egyesület, Pécs.
- Kéri Katalin (1997): *Mi a neveléstörténet?* JPTE Tanárképző Intézet, Pécs.
Letöltés: <http://mek.oszk.hu/01800/01886/html> (2013. 11. 23.)
- Kövér György (1982): *Iparosodás Agrárországban*, Gondolat Kiadó, Budapest.
- Orosz Lajos (2003): *A magyarországi ipari, mezőgazdasági és kereskedelmi szakoktatás vázlatos története*. OPKM, Budapest.
- Polónyi István (2002): *Az oktatás gazdaságtana*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Szterényi József (1897): *Iparoktatás Magyarországon*. Pesti Nyomda, Budapest.
- Víg Albert (1932): *Magyarország iparoktatásának története az utolsó száz évben, különösen 1867 óta*. Pátria, Budapest.
- Vörös Katalin (2011): A Magyar Királyi Állami Fa- és Fémipari Szakiskola, avagy Győr első szakiskolája. In: Szappanyos Melinda (szerk.): *9. Országos Interdiszciplináris Grastyán Konferencia Előadásai*. Pécsi Tudományegyetem Grastyán Endre Szakkollégium, Pécs, 2011. 550-563.

Ganz gépgyár tanoncműhelye az 1910-es években